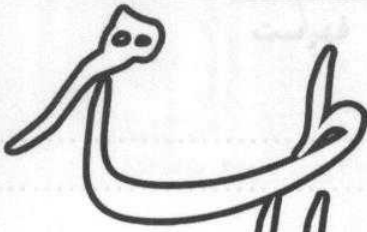

گزینۀ ادب پارسی

تراشهای پایا

با پژوهشی نو در اشعار منسوب به او

مقدمه، تنظیم و شرح لغات: شهرام رجب‌زاد

www.ketaboo.com

۷۸۸۵۲۱۱
۷۸۸۵۲۱۱

www.ketab.ir

سرشناسه	حجرت، شهرام، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	تک‌بایطاهر؛ با پژوهشی نو در اشعار
موضوع	مناسبات - مقدمه و تنظیم و شرح لغات
	شهرام رجاییزاده.
مشخصات نشر	تهران، قدیانی، ۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۲۴۰ ص.
شابک	978-600-251-196-6 :
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا	
موضوع	باباطاهر، قرن ۵ ق. - نقد و تفسیر
موضوع	باباطاهر، قرن ۵ ق، دیوان.
موضوع:	شعر فارسی - قرن ۵ ق.
شناسه افزوده	باباطاهر، قرن ۵ ق، دیوان - نقد و تفسیر
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۱ ت ۴ ۳/ ۴۶۰۶ PIR
رده‌بندی دیوبی	۸ / ۲۲ فا :
شماره کتابشناسی ملی:	۲۸۰۵۸۰۳

www.ghadyani.org

تلفن: ۴۰۳۱۰۶ (۵ خط) دورنگار: ۶۶۴۰۲۲۶۴

ترانه‌های باباطاهر (با پژوهشی نو در اشعار منسوب به او)

گزینه اد پارسی

مقدمه، تنظیم و شرح لغات: ش. رام رجبزاده

طراح اونيفورم و اجرای جلد حسره اشتیاق

صفحه آرا: بخش هنری و فنی

زیر نظر شورای بررسی

چاپ اول: ۱۳۹۶ تعداد: ۱۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۱-۱۹۶-۶ IS. N: 9/8-600-251-196-6

کد: ۹۶/۱۵۸۶

چاپ: چاپخانه قدیانی، تهران

کلیه حقوق محفوظ است.

۲۰۰۰ تومان

فهرست

۷	کلام نخست
۱۵	بزووهشی تازه
۱۸	افسانه‌ها
۲۴	نام، نسب، القاب، خاندان، زادگاه و موطن
۲۷	زمان زبانی
۳۱	منزب و سبک
۳۴	آثار
۳۵	تاریخچه‌ی انتساب اشعار و کلمات قصار به باباطاهر
۴۸	کاوشی در شعره
۴۹	گروه نخست
۵۱	گروه دوم
۵۶	گروه سوم
۷۰	بررسی علل انتساب اشعار و کلمات قصار به باباطاهر
۷۲	بازشناسی شاعران
۷۶	کلام آخر
۷۷	کتاب‌شناسی مراجع
۸۵	اشعار
۸۷	کهن‌ترین سرچشمه‌ها
۹۰	کهن‌ترین نسخه
۹۸	ناشناخته‌ها
۲۱۳	بازشناخته‌ها

کتابی که هم اینک در دست شماست، تنها چاپی تازه از دیوان اشعار منسوب به باباطاهر همدانی نیست، بلکه کوششی است برای فراهم آوردن اثری کاملاً متمایز از دیگر چاپ‌های این دیوان. کتاب از دو بخش تشکیل شده است. بخش نخست شامل پژوهش‌های تازه درباره زندگانی و آثار منسوب به باباطاهر همدانی است. به جرئت می‌توان ادعا کرد که این مقاله کامل‌ترین نوشته‌ای است که تا امروز درباره باباطاهر انتشار یافته است. نویسنده این کلمات، پیگیرانه تمام مدارک و منابعی را که احتمال می‌داد حتی، ناهم‌زمانی در این باره برای او به ارمغان آورد، زیر و رو کرده و حاصل این جست‌وجو، نوشته‌ای است که تمام اطلاعات قابل اعتنا، موجود درباره زندگی باباطاهر را در برمی‌گیرد.

به علاوه، سعی این نوشتار بر آن بوده است که به بررسی دقیق سیر تاریخی انتساب برخی آثار و اشعار به باباطاهر همدانی بپردازد و با کاوش در زوایای گوناگون این آثار، به تردیدهای موجود درباره آنها خاتمه دهد و به این

پرسش پاسخ گوید که: «آیا به راستی باباطاهر همدانی صاحب آثار و اشعاری است که به او نسبت می‌دهند؟» از این نظر نیز مقاله حاضر را باید نخستین و تنها نوشته موجود در این باره دانست.

بخش دوم کتاب، اشعار منسوب به باباطاهر را در برمی‌گیرد. تنظیم این بخش نیز با تمام چاپ‌های پیشین این شعرها متفاوت است. بخش اشعار، خود به چهار فصل تقسیم شده است. فصل نخست شامل اشعاری است که کهن‌ترین سرچشمه‌های دیوان باباطاهر محسوب می‌شوند. این شعرها در متون کهن بدون ذکر نام شاعر و یا به نام شاعری دیگر آمده و به مرور زمان دستخوش تغییرات بسیار شده و بالاخره سر از دیوان باباطاهر همدانی درآوردند. به عبارت دیگر، شعرهای این فصل، نخستین سرچشمه‌هایی است که بعدها دست‌مایه‌ی فراهم آوردن دیوان قرار گرفته است.

فصل دوم تمام شعرهایی را در برمی‌گیرد که در کهن‌ترین نسخه خطی اشعار منسوب به باباطاهر به چشم می‌خورد. این نسخه در سال ۸۴۸ ه. ق. نوشته شده و پیش از آن هیچ‌جا شعری به باباطاهر همدانی نسبت داده نشده است.

فصل سوم که بیشترین اشعار کتاب را شامل می‌شود، در واقع همان شعرهایی است که در چاپ‌های گوناگون دیوان، به نام باباطاهر همدانی انتشار یافته، با این تفاوت که از میان

روایات گوناگون هر دوبیتی، تنها یک روایت نقل شده است، مگر در مواردی که اختلاف دو نسخه یا دو روایت از یک شعر، چندان زیاد بوده که نمی‌شد یکی را بر دیگری ترجیح داد. به علاوه، شعرهایی که در دیگر فصل‌ها آمده، در این فصل آورده نشده است. از آنجایی که شاعران واقعی این اشعار هنوز ناساخته مانده‌اند، نام این فصل را «ناشناخته‌ها» گذاشته‌ام.

فصل چهارم (که در واقع توضیح مفصل‌تر در مورد آن بر عهده نشر نخست کتاب است) شعرهایی را در برمی‌گیرد که تا پیش از این در چاپ‌های گوناگون این دیوان، به باباطاهر همدانی منسوب شده است، اما در واقع از آن شاعران دیگری است که در این فصل (و همچنین در بخش نخست) معرفی شده‌اند.

تا امروز هیچ تصحیح قابل اعتمادی از این اشعار به چاپ نرسیده است و می‌توان مدعی شد که هیچ‌گاه نیز چنین تصحیحی امکان‌پذیر نخواهد بود، چرا که اولاً هرگونه تصحیحی از یک اثر، موکول به اثبات وحدت آن است و در مورد دیوان منسوب به باباطاهر، تردیدی نیست که همه این اشعار را نمی‌توان سروده یک تن دانست. به عبارت دیگر، ما با اثری واحد روبه‌رو نیستیم که بتوانیم به تصحیح آن بپردازیم. ثانیاً تصحیح هر اثری در گرو دسترسی به نسخه‌های خطی کهن و قابل اعتماد و نزدیک به زمان زندگی صاحب اثر است؛

حال آنکه جز نسخه‌ای خطی که جمعاً ۲۵ بیت شعر را در برمی‌گیرد و تقریباً ۴۰۰ سال پس از درگذشت باباطاهر نوشته شده است، بقیه نسخه‌های خطی این شعرها بین ۶۰۰ تا ۹۰۰ سال پس از مرگ او نوشته شده‌اند و به هیچ عنوان نمی‌توان آنها را مبنای کار تصحیح دیوان قرار داد.

ثالثاً همین نسخه‌ها نیز آن قدر با یکدیگر اختلاف دارند که تفاوت روایات آنها شگفت‌انگیز است و هیچ قرینه درستی نیز برای تشخیص اصل اصیل از غیر اصیل وجود ندارد.

در بخش نخست کتاب به تفصیل در مورد دیگر ویژگی‌های این اشعار که کار تصحیح آنها را ناممکن ساخته، سخن رفته است.

نسخه‌هایی که مبنای کار من بوده‌اند، عبارتند از دیوان باباطاهر تصحیح وحید دستگردی، ربیعی‌های باباطاهر به کوشش دکتر جواد مقصود، سرودهای باباطاهر همدانی پیراسته م. اورنگ، باباطاهر عریان تصحیح مهدی الهی قمشه‌ای و یک نسخه چاپ سنگی زانصار باباطاهر همدانی. همچنین از نسخه دویستی‌های باباطاهر به کوشش ادوارد هرون آلن فراهم آمده است، با استناد به نسخه بدل‌های چاپ وحید استفاده کرده‌ام.

روش کار من در ترجیح یک نسخه بر نسخه‌های دیگر، صد در صد ذوقی بوده است. بدین ترتیب که هر دویستی را

کاملاً مجزا از دوبیتی‌های دیگر در نظر گرفته و روایتی از آن را برگزیده‌ام که ناسازگاری درونی کمتری داشته است. این روش متکی بر این فرض صحیح بوده است که مجموعه حاضر، شعرهای شاعران متعددی را در برمی‌گیرد و نمی‌توان استناد به ویژگی‌های سبکی غالب، آنها را به سوی یکدستی بیشتر راند.

در هم‌انجام امروزین، استفاده از نشانه‌های نگارشی، شرح لغات، تشریح و تفسیر الفبایی شعرها بر اساس حروف پایانی ابیات، این امکان را فراهم می‌دهد که راحت‌تر از این متن استفاده کنند.

در شرح لغات و عبارات و مصراع‌ها، علاوه بر فرهنگ‌های معمول، از واژه‌نامه‌های ضمیمه چاپ‌های گوناگون این دیوان استفاده بسیار برده‌ام و در اینجا سپاس‌گذاری از همه کوشندگان این مسیر را بر خویش فرض می‌دانم. این همه، به دلیل ویژگی‌های خاص زبان و لهجه این اشعار کوشیده‌ام جانب احتیاط را فرو نگذارم و در مواردی که تردید داشتم، از معنی کردن کلمه یا عبارت خودداری کرده‌ام. هر جا که با استفاده از شروح دیگران، شعری را ترجمه کرده‌ام، نام مترجم و شارح را نیز آورده‌ام.

جز در موارد کاملاً مشخص و بسیار ضروری، از اعراب‌گذاری شعرها چشم پوشیده‌ام، چرا که این کار وابسته به شناخت

دقیق لهجه اشعار است و خارج از حوزه دانسته‌های اندک من.
 این کتاب، گامی کوچک برای ترسیم چهره‌ای روشن‌تر و
 دستیابی به شناختی دقیق‌تر از باباطاهر همدانی و شعرهای
 منسوب به اوست که در نوع خود اولین گام محسوب
 می‌شود. گام‌های نخستین همواره نامطمئن‌اند و نمی‌توانند
 عالی از لغزش باشند. این گام نیز از چنین قاعده‌ای مستثنا
 نیست. اشکال است که زدودن همه ابهام‌ها و بازشناسی همه
 شناختنی‌ها را این مورد، نیازمند گام‌های استوار دیگری است
 که صاحب این کم آبرومند است توان برداشتن آنها را داشته
 باشد و توفیق عرض یافته‌ای، تازه‌تر خویش را بیابد. آن توان
 و این توفیق نیز دست نم‌دادن بحر به مدد راهنمایی و یاری
 صاحب‌نظران و اندیشمندان که با تذکر لغزش‌های این گام، به
 استحکام گام‌های دیگر کمک خواهند کرد.
 و سپاس بی‌کران، خدایی راست که هر توفیق از اوست...

شهرام بهرامی راده

مهر ۱۳۷۱